

EKSTERNA MATURA
za učenike osnovne škole

**VODIČ ZA PREDMET
GEOGRAFIJA/ZEMLJOPIS
U ŠKOLSKOJ 2013/2014. GODINI**

Stručni tim:

Fahrudin Bičo

Narcis Hadžiabdić

Nisveta Njemčević

decembar/prosinac, 2013. godine

SADRŽAJ

UVOD	4
1. OPĆI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA	4
1.1. Obrazovni ishodi	5
2. STRUKTURA VODIČA I STRUKTURA TESTA	8
3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE.....	9
4. PREGLED NASTAVNIH JEDINICA PO TEMATSKIM CJELINAMA.....	10
4.1. Opća/Opšta fizička i društvena geografija (VI razred)	10
4.2. Geografija Evrope (VII razred)	12
4.3. Geografija vanevropskih kontinenata (VIII razred)	12
4.4. Geografija Bosne i Hercegovine (IX razred).....	13
5. PRIMJER PITANJA PO TEMATSKIM CJELINAMA.....	14
6. LITERATURA	26

UVOD

Geografija/Zemljopis je na Eksternoj maturi izborni predmet. Vodič za polaganje mature iz ovog predmeta je dokument kojim se želi provjeriti nivo usvojenih znanja, kao i stepen sposobnosti, koje su učenici razvili u toku devetogodišnjeg obrazovanja, a u skladu s ciljevima i zadacima postavljenim kod proučavanja Geografije/Zemljopisa, prema Nastavnom planu i programu za 6., 7., 8. i 9. razred devetogodišnje osnovne škole.

Vodič sadrži sve potrebne informacije i detaljna pojašnjenja o bliku i sadržaju ispita. Njime se jasno određuje šta se od učenika očekuje na ispitu.

1. OPĆI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA

Opći ciljevi ispita su provjera i vrednovanje znanja, vještina i sposobnosti koje su učenici stekli tokom devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja, a na osnovu programskih sadržaja definiranim nastavnim planovima i programima.

Po završetku osnovnog školskog obrazovanja učenici bi trebalo da znaju:

- objasniti osnovna prirodno-geografska obilježja planete Zemlje (oblik, veličinu i građu Zemlje, položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i kretanja Zemlje te međusobnu povezanost prirodnih i društvenih elemenata);
- poznavati načine predstavljanja Zemljine površine i obilježja geografskih karata;
- razviti sposobnost orijentacije i upotrebe geografskih karata;
- poznavati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja svijeta;
- razumjeti globalne procese i različitosti u savremenom svijetu;
- razumjeti složenu regionalno-geografsku problematiku i procese ujedinjavanja Evrope/Europe;
- analizirati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine, složenost i važnost njenog položaja;
- razumjeti složenu regionalno-geografsku problematiku Bosne i Hercegovine;
- razviti nacionalnu svijest, ljubav prema domovini i zavičaju te toleranciju prema različitim rasama, narodima, vjerama i kulturama;
- razviti ekološku svijest, odgovoran odnos prema prirodnoj i kulturnoj baštini te djelovanje na zaštiti prirode, a time i čovjeka;
- razviti sposobnost samostalnog korištenja geografskih izvora i literature (atlasa, karata, statističkih materijala, grafičkih prikaza, slika, članaka);
- razviti geografsko mišljenje i povezivanje, sposobnost uočavanja pojava i procesa u prostoru i vremenu, interes za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i svijetu, kao i potrebu za samostalnim učenjem.

1.1. Obrazovni ishodi

Obrazovni su ishodi poželjni rezultati obrazovnog procesa, odnosno opisi onoga šta učenik treba znati i razumjeti na kraju određenog obrazovnog ciklusa.

TEMA	OBRAZOVNI ISHODI
1. UVOD U GEOGRAFIJU	Znati definisati geografiju kao nauku, razlikovati njene grane i discipline;
2. NEBO (KOSMOS) I NEBESKA (KOSMIČKA) TIJELA	definisati osnovne pojmove o Svemiru; poznavati Sunčev sistem i položaj Zemlje u njemu;
3. GEOGRAFSKA MREŽA I KOORDINATE	znati razlikovati paralele od meridijana i prepoznati ih na geografskoj karti; razlikovati geografsku širinu i dužinu na geografskoj karti;
4. KRETANJA ZEMLJE	razumjeti i objasniti posljedice Zemljinog dvojakog kretanja; razlikovati pojmove Zemljina rotacija, Zemljina revolucija, ravnodnevnica, povratnik, polarnik, toplotni pojasevi odrediti (na crtežu) smjer rotacije i položaj Zemlje u različita godišnja doba; znati navesti trajanje rotacije i revolucije; znati navesti posljedice rotacije i revolucije te osnovna obilježja toplotnih pojaseva; znati navesti datume početka godišnjih doba;
5. PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE	znati razlikovati pojmove: geografska karta, topografska karta, globus, atlas; znati prepoznati koji se sadržaji na geografskim kartama prikazuju bojom, kartografskim znacima i natpisima; znati navesti primjere primjene geografskih karata u svakodnevnom životu; prepoznati na primjerima vrste geografskih karata prema sadržaju;
6. LITOSFERA	razumjeti slojevitost Zemljine grade i sastav kore; znati objasniti razvoj Zemlje tokom geološke prošlosti; razlikovati osnovne oblike reljefa; znati imenovati kontinente;
7. ATMOSFERA – ZRAČNI OMOTAČ ZEMLJE OSNOVNI TIPOVI KLIME NA ZEMLJI	znati razlikovati pojmove vrijeme, klima, atmosfera, troposfera, ciklon, anticiklon; nabrojati najzastupljenije gasove u zračnom omotaču; znati značaj atmosfere za život na Zemlji; analizirati klimatske faktore i elemente i njihovu međuzavisnost; razlikovati vrijeme i klimu i klimatske tipove na Zemlji;
8. HIDROSFERA – VODENI OMOTAČ ZEMLJE	razumjeti značaj vode za život na Zemlji; razlikovati vrste voda; definisati osnovne pojmove vezane za Svjetski okean i vode na kopnu; prepoznati na geografskoj karti i imenovati okeane;
9. BIOSFERA – BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI	razumjeti zonalnost biljnog i životinjskog svijeta; definisati osnovne biogeografske oblasti na Zemlji;
10. DEMOGEOGRAFSKE ODLIKE NA ZEMLJI	znati objasniti uticaj prirodnih i društvenih uslova na raspored stanovništva; razlikovati prirodnu i prostornu pokretljivost stanovništva i posljedice tih kretanja; znati opisati strukture stanovništva (polna, starosna/dobna, rasna,

	<p>religijska/vjerska, itd.); razlikovati pojmove natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj;</p>
11. PROIZVODI LJUDSKE DJELATNOSTI NA ZEMLJI	<p>razlikovati tipove naselja i uslove nastanka; razlikovati privredne djelatnosti i njihovu zavisnost od prirodnih i društvenih uslova;</p>
12. EVROPA/EUROPA– OPĆE ODLIKE	<p>znati objasniti geografski položaj Evrope/Europe; navesti i prepoznati planinske sisteme i nizije; znati prepoznati na geografskoj karti evropska/europska mora, najveće poluotoke/poluostrva, otoke/ostrva, zaljeve/zalive, morske prolaze; znati nabrojati evropske/europske slivove i najvažnije rijeke te ih prepoznati na geografskoj karti; znati objasniti klimatske oblasti u Evropi/Europi - tipove klima u Evropi/Europi; znati navesti osnovne karakteristike biljnih i životinjskih zajednica Evrope/Europe; znati objasniti različite strukture evropskog/europskog stanovništva; razumjeti integracione procese u Evropi/Europi; znati značaj EU i njena osnovna obilježja;</p>
13. JUŽNA EVROPA/EUROPA	<p>znati objasniti geografski položaj Južne Evrope/Europe; znati objasniti osnovne prirodne karakteristike; znati objasniti različite strukture stanovništva; razumjeti saobraćajni i turistički značaj Južne Evrope/Europe;</p>
14. REGIONALNA PODJELA EVROPE/EUROPE	<p>znati objasniti koje regije se izdvajaju u Evropi/Europi; znati glavne gradove evropskih/europskih država;</p>
15. AZIJA – OPĆE ODLIKE	<p>znati obrazložiti geografski položaj Azije; znati analizirati horizontalnu i vertikalnu razuđenost kontinenta; znati razlikovati klimatske tipove; prepoznati veće vodene tokove, otoke i poluotoke na karti; znati analizirati različite strukture stanovništva; znati izdvojiti regionalne cjeline;</p>
16. AFRIKA– OPĆE ODLIKE	<p>znati obrazložiti geografski položaj Afrike; znati analizirati horizontalnu i vertikalnu razuđenost kontinenta; znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera; znati analizirati različite strukture stanovništva; znati izdvojiti regionalne cjeline na osnovu njihovih prirodnih i društvenih karakteristika;</p>
17. AMERIKA– OPĆE ODLIKE	<p>znati obrazložiti geografski položaj Amerike; znati objasniti podjelu Amerike i prepoznati je na geografskoj karti; znati navesti karakteristike reljefa; znati razlikovati klimatske zone; znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera; znati analizirati sastav stanovništva;</p>
18. AUSTRALIJA I OKEANIJA– OPĆE ODLIKE	<p>znati obrazložiti geografski položaj Australije i Okeanije; znati pokazati i imenovati ostrvske/otočne skupine Okeanije – osnovna podjela; znati navesti karakteristike reljefa kontinenta; znati razlikovati klimatske zone; znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera; znati navesti karakterističan biljni i životinjski svijet; znati sastav stanovništva;</p>

<p>19. UVODNI DIO - BIH (Ime, historijski/povijesni razvoj i društveno uređenje Bosne i Hercegovine; Geografski položaj, granice i veličina Bosne i Hercegovine)</p>	<p>znati imenovati i opisati historijske/povijesne faze teritorijalnog razvoja Bosne i Hercegovine; znati objasniti samostalnost, nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine; znati odrediti geografski položaj Bosne i Hercegovine; znati objasniti državnu granicu i veličinu Bosne i Hercegovine; znati objasniti državno uređenje Bosne i Hercegovine;</p>
<p>20. PRIRODNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<p>razlikovati reljefne cjeline Bosne i Hercegovine; znati objasniti uticaj klimatskih faktora na klimu Bosne i Hercegovine; prepoznati tipove klime i njihove odlike; uočiti i objasniti razlike između pojedinih tipova klime; imenovati veće rijeke Bosne i Hercegovine i razvrstati ih po slivovima; razlikovati jezera po načinu postanka i položaju; imenovati najveća jezera i močvare u Bosni i Hercegovini;</p>
<p>21. DRUŠTVENE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<p>znati demografske karakteristike Bosne i Hercegovine; razlikovati naselja po veličini, vrsti, tipu i funkciji; tumačiti grafikone, tabele, dijagrame; znati nabrojati vrste turizma u Bosni i Hercegovini i imenovati najvažnija turistička odredišta;</p>
<p>22. REGIJE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<p>nabrojati i imenovati na geografskoj karti prirodno-geografske regije i njihove glavne nodalno –funkcionalne centre.</p>

2. STRUKTURA VODIČA I STRUKTURA TESTA

Osnovna namjena Vodiča je pružanje mogućnosti učenicima da na jednom mjestu, u obliku ispitnih pitanja, dobiju materijal koji uključuje sve bitne elemente iz Nastavnog plana i programa. Nastavni plan i program za devetogodišnje osnovno obrazovanje i odobreni udžbenici su osnova za izradu Vodiča. Vodič sadrži sve potrebne informacije o ispitu, primjere pitanja, uputstva za testiranje kao i korištenu literaturu. Nastavno gradivo iz Geografije/Zemljopisa za osnovnu školu podijeljeno je na četiri oblasti (područja).

Redni broj	Područje	Zastupljenost	Broj zadataka
		sadržaja %	
1.	Opća/Opšta fizička i društvena geografija (VI razred)	30 %	3
2.	Geografija Evrope (VII razred)	20 %	2
3.	Geografija vanevropskih kontinenata (VIII razred)	20 %	2
4.	Geografija Bosne i Hercegovine (IX razred)	30 %	3

Tipovi zadataka

Ispit sadrži različite tipove zadataka zatvorenog i otvorenog tipa.

ZADACI ZATVORENOG TIP A

- zadaci višestrukog izbora
- zadaci povezivanja i sređivanja
- zadaci redanja

ZADACI OTVORENOG TIP A

- zadaci dopunjavanja
- zadaci kratkih odgovora

Grafički prilozi i karte sastavni su dijelovi testa.

3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE

Ispit iz predmeta će se održati u isto vrijeme, pod jednakim uslovima i na isti način za sve učenike koji pristupe Eksternoj maturi. Ispit traje 90 minuta.

Vrednovanje zadataka:

- Ukupan broj bodova finalnog testa je 10 bodova.
- Maksimalan broj bodova za svaki zadatak je 1 bod.
- Zadatak može da se sastoji od jednog ili dva dijela.
- Svaki dio zadatka se boduje.
- Ako jedan zadatak sadrži 2 dijela, onda se svaki tačni dio boduje sa 0,50, a za cijeli tačan odgovor izračunava se $(2 \times 0,50) = 1$ bod.
- Ako jedan zadatak sadrži 1 dio, onda se tačan odgovor boduje 1 bodom.

Dodatno, uz svaku vrstu zadataka priložena je uputa za rješavanje. Čitanje ovih uputa je bitno jer je u njima naznačen i način obilježavanja tačnih odgovora. Treba paziti da rad bude pregledan i čitak.

Zadatak će se vrednovati sa 0 bodova ako je:

- netačan,
- zaokruženo više ponuđenih odgovora, a traži se jedan ili dva (bez obzira što je među obilježenim i tačan odgovor),
- nečitko i nejasno napisan.

Dozvoljeni pribor: grafitna olovka, gumica i hemijska olovka.

Učenikov rad u finalnoj varijanti mora biti napisan (neizbrisivom) hemijskom olovkom plave boje.

Nakon rješavanja testa provjeriti odgovore.

Nije dozvoljeno:

- lažno predstavljanje,
- ometanje drugih učenika,
- prepisivanje,
- upotreba mobilnih telefona i drugih elektronskih uređaja,
- upotreba korektora,
- upotreba udžbenika i atlasa.

4. PREGLED NASTAVNIH JEDINICA PO TEMATSKIM CJELINAMA

Napomena:

Učenici/ce koji su kao predmet polaganja na Eksternoj maturi izabrali Geografiju/Zemljopis, vodit će se **isključivo sljedećim popisom NASTAVNIH TEMA (Nastavnih jedinica) u okviru kojih je detaljno (kosim slovima) predstavljeno šta se očekuje od učenika/ca da znaju na kraju osnovnog obrazovanja.**

Primjer:

vode Azije – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera – prepoznavanje na karti;

sliv Arktičkog okeana: Ob, Jenisej, Lena; sliv Tihog okeana: Amur, Hoangho/Žuta rijeka, Jangcekjang, Mekong; sliv Indijskog okeana: Gang, Bramaputra, Ind, Eufkrat i Tigris (Šat el Arab); zatvoreni sliv/sliv bez otjecanja u Svjetski okean: Ural, Amu Darja, Sir Darja, Tarim) – nabranje i prepoznavanje na karti;

Kaspijsko jezero, Aralsko jezero, Balhaško jezero, Bajkalsko jezero i Mrtvo more) – nabranje i prepoznavanje na karti.

Ovaj primjer učenicima/cama treba biti smjernica za pripremanje gradiva iz ostalih NASTAVNIH TEMA (Nastavnih jedinica) koje su navedene u ovom Vodiču.

NASTAVNE TEME (nastavne jedinice) iz 6. razreda

1. UVOD U GEOGRAFIJU (Objekat, predmet, zadaci geografije; Podjela geografije):

- definicija geografije, ime geografija, utemeljivač geografije, osnovna podjela geografije, prirodna i društvena nauka, prirodna i geografska sredina.

2. NEBO (KOSMOS) I NEBESKA (KOSMIČKA) TIJELA (Osnovne predstave o Kosmosu i kosmičkim tijelima; Sunce i Sunčev sistem; Zemlja u Sunčevom sistemu; Zemlja – oblik i veličina):

- pojam nebo, pojam Svemir (Kosmos, Vasiona), pojam galaktika (galaksija) – naziv i oblik naše galaktike (galaksije), vrste nebeskih tijela – osnovna podjela, pojam svjetlosna godina, pojam Sunčev sistem, redosljed planeta Sunčevog sistema, prirodni satelit Mjesec – faze ili mijene.

3. GEOGRAFSKA MREŽA I KOORDINATE (Geografska mreža; Paralele ili uporednici; Meridijani ili podnevnici; Geografska širina; Geografska dužina; Nadmorska visina):

- pojam geografska mreža, definicija paralele (uporednici) – nazivi osnovnih paralela, definicija meridijani (podnevnici) – naziv početnog meridijana, definicija geografska širina, definicija geografska dužina, definicija nadmorska visina; Zemlja – oblik, veličina (površina, obim i prečnik).

4. KRETANJA ZEMLJE

a) PRIVIDNO KRETANJE SUNCA I STVARNO ROTIRANJE ZEMLJE (Rotacija Zemlje; Posljedice rotacije Zemlje):

- definicija rotacija Zemlje, smjer i vrijeme trajanja rotacije Zemlje, posljedice Zemljine rotacije – osnovna obilježja.

b) GODIŠNJE OBILAŽENJE ZEMLJE OKO SUNCA (Revolucija Zemlje – obilaženje Zemlje oko Sunca; Posljedice revolucije Zemlje):

- definicija revolucija Zemlje, pojam ekliptika, vrijeme trajanja revolucije, posljedice Zemljine revolucije (godišnja doba – položaj Zemlje i početak godišnjih doba, nejednako trajanje dana i noći –ravnodnevnica, kratkodnevica i dugodnevnica, toplotni pojasevi – nazivi i osnovna obilježja).

5. PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE (Globus; Razmjera i razmjernik; Geografska karta):

- pojam globus, plan i geografska karta, vrste geografskih karata prema sadržaju, pojam atlas, boje i osnovni kartografski znaci na karti, pojam razmjera (mjerilo) – osnovna podjela.

6. LITOSFERA (Unutrašnja građa Zemlje; Sastav zemljine kore; Razvoj Zemlje kroz geološka razdoblja; Izgled površine Zemlje):

- osnovni dijelovi unutrašnje građe Zemlje, vrste stijena i najpoznatiji primjeri istih, geološka razdoblja, osnovni reljefni oblici – osnovna obilježja, imenovati kontinente i prepoznati ih na karti.

7. ATMOSFERA – ZRAČNI OMOTAČ ZEMLJE (Atmosfera – gasoviti omotač Zemlje; Sastav atmosfere; Podjela atmosfere). OSNOVNI TIPOVI KLIME NA ZEMLJI (Tople klime u žarkom pojasu; Klime umjerenih pojaseva; Klime polarnih pojaseva):

- pojam vrijeme, pojam klima, pojam atmosfera i njeni osnovni dijelovi, troposfera – osnovna obilježja, gasovi i primjese u atmosferi, klimatski elementi i faktori, pojam ciklon i anticiklon, značaj atmosfere za život, klimatski tipovi na Zemlji – rasprostranjenost i osnovna obilježja.

8. HIDROSFERA – VODENI OMOTAČ ZEMLJE (Opće odlike hidrosfere; Kruženje vode u prirodi; Svjetski okean; Jedinstvo i podjela Svjetskog okeana; Kopnene vode):

- pojam hidrosfera, vrste voda, kruženje vode u prirodi – osnovna obilježja, Svjetski okean – dijelovi (pojam okean, more - podjela, zaljevi/zalivi, moreuzi/prolazi, kanali), imenovati okeane i najpoznatija mora i prepoznati ih na karti, pojam salinitet, kretanje Svjetskog okeana – osnovna podjela, kopnene vode- osnovna podjela, značaj vode za život.

9. BIOSFERA – BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI (Biosfera - pojam i podjela):

- pojam biosfera, biogeografske oblasti – osnovna podjela, florno-faunističke zone u okviru biogeografskih oblasti – osnovna podjela.

10. DEMOGEOGRAFSKE ODLIKE NA ZEMLJI (Naseljeni prostori na Zemlji – ekumena; Porast svjetskog stanovništva; Struktura stanovništva; Rasna i jezička raznolikost svjetskog stanovništva):

- pojam ekumena i anekumena, broj stanovnika na Zemlji, pojam natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj (prirast), pojam migracije – osnovne vrste, pojam strukture stanovništva – osnovna podjela i osnovna obilježja (spolna/polna, dobna/starosna, rasna, jezička, etnička, vjerska/religijska/konfesionalna...).

11. PROIZVODI LJUDSKE DJELATNOSTI NA ZEMLJI (Naselja i tipovi naselja na Zemlji; Urbanizacija; Privreda i privredne djelatnosti):

- tipovi naselja i osnovna obilježja, pojam urbanizacija i stepen urbanizacije, pojam privreda – podjela na privredne sektore, privredne djelatnosti po sektorima.

NASTAVNE TEME (nastavne jedinice) iz 7. razreda

12. EVROPA/EUROPA – OPĆE ODLIKE (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike Evrope/Europe – reljef, klima, vode, biljni i životinjski svijet; Društveno-geografske odlike Evrope/Europe – stanovništvo i privreda; Evropska/Europska unija):

- ime Evropa/Europa, geografski položaj Evrope/Europe i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi i prolazi, granice Evrope/Europe (prema Aziji i Africi), veličina – prostorni obuhvat Evrope/Europe, reljef Evrope/Europe – najveće i najpoznatije nizije, visoravni i planine (prepoznati na karti), klima Evrope/Europe – osnovni klimatski tipovi u Evropi/Europi i njihova rasprostranjenost (prepoznati na karti), vode Evrope/Europe – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera (prepoznati na karti), biljni i životinjski svijet Evrope/Europe – osnovne florno-faunističke zone (prepoznati na karti), stanovništvo Evrope/Europe – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, privreda Evrope/Europe – osnovne karakteristike, Evropska/Europska unija – osnovne karakteristike (nastanak, članice, ciljevi i slobode EU, sjedište).

13. JUŽNA EVROPA/EUROPA (Definicija prostora; Jugoistočna Evropa/Europa – prirodno-geografske i društveno-geografske odlike):

- prostor koji obuhvata regija Južna Evropa/Europa (prepoznati na karti), Jugoistočna Evropa/Europa – definisati prostor (prepoznati na karti), reljef, klima i vode (osnovne karakteristike, prepoznati na karti), stanovništvo – osnovne strukture stanovništva.

14. REGIONALNA PODJELA EVROPE/EUROPE (Regije Evrope/Europe – osnovna podjela, države u okviru njih i njihovi glavni gradovi):

- osnovna podjela Evrope/Europe na regije, države u okviru regija (prepoznati na karti) i njihovi glavni gradovi.

NASTAVNE TEME (nastavne jedinice) iz 8. razreda

15. AZIJA – OPĆE ODLIKE (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike Azije – reljef, klima i vode – osnovne karakteristike; Društveno-geografske odlike Azije – stanovništvo; Regionalna podjela Azije):

- ime Azija, geografski položaj Azije i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi, granice Azije (prema Evropi/Europi, Africi, Americi i Australiji s Okeanijom), veličina – prostorni obuhvat Azije, reljef Azije – najveće i najpoznatije nizije, visoravni, planine i pustinje (prepoznati na karti), klima Azije – osnovni klimatski tipovi u Aziji i njihova rasprostranjenost (prepoznati na karti), vode Azije – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera (prepoznati na karti), stanovništvo Azije – broj stanovnika (dvije najmnogoljudnije zemlje svijeta), raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, regije Azije – osnovna podjela.

16. AFRIKA – OPĆE ODLIKE (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike Afrike – reljef, klima i vode – osnovne karakteristike; Društveno-geografske odlike Afrike – stanovništvo; Regionalna podjela Afrike):

- ime Afrika, geografski položaj Afrike i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi, granice Afrike (prema Evropi/Europi i Aziji), veličina – prostorni obuhvat Afrike, reljef Afrike – najveće i najpoznatije nizije, visoravni, planine i pustinje (prepoznati na karti), klima Afrike – osnovni klimatski tipovi u Africi i njihova rasprostranjenost (prepoznati na karti), vode Afrike – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera (prepoznati na karti), stanovništvo Afrike – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, regije Afrike – osnovna podjela.

17. AMERIKA– OPĆE ODLIKE I PODJELA (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike Amerike – reljef, klima i vode – osnovne karakteristike; Društveno-geografske odlike Amerike – stanovništvo; Tri dijela američkog kontinenta – osnovna podjela):

- ime Amerika, geografski položaj Amerike i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi, granice Amerike (prema Aziji), veličina – prostorni obuhvat Amerike, reljef Amerike – najveće i najpoznatije nizije, visoravni, planine i pustinje (prepoznati na karti), klima Amerike – osnovni klimatski tipovi u Americi i njihova rasprostranjenost (prepoznati na karti), vode Amerike – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera (prepoznati na karti), stanovništvo Amerike – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, tri dijela američkog kontinenta – osnovna podjela.

18. AUSTRALIJA I OKEANIJA– OPĆE ODLIKE (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike Australije i Okeanije – reljef, klima i vode – osnovne karakteristike; Društveno-geografske odlike Australije – stanovništvo - osnovne karakteristike; Okeanija – osnovna podjela):

- ime Australija, geografski položaj Australije s Okeanijom i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi, granice Australije s Okeanijom (prema Aziji), veličina – prostorni obuhvat Australije s Okeanijom, reljef Australije s Okeanijom – najveće i najpoznatije nizije, visoravni, planine i pustinje (prepoznati na karti), klima Australije s Okeanijom – osnovni klimatski tipovi u Australiji s Okeanijom i njihova rasprostranjenost (prepoznati na karti), vode Australije s Okeanijom – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera (prepoznati na karti), stanovništvo Australije s Okeanijom – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, tri dijela Okeanije – osnovna podjela.

NASTAVNE TEME (nastavne jedinice) iz 9. razreda

19. UVODNI DIO (Ime, historijski/povijesni razvoj i društveno uređenje Bosne i Hercegovine; Geografski položaj, granice i veličina Bosne i Hercegovine):

- ime Bosna, ime Hercegovina, osnovni pregled historijskog/povijesnog razvoja BiH, društveno uređenje – entiteti, distrikt, kantoni i njihova sjedišta, geografski položaj BiH, granice – osnova, veličina – prostorni obuhvat BiH.

20. PRIRODNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (Reljef Bosne i Hercegovine – reljefne cjeline; Klima Bosne i Hercegovine; Vode Bosne i Hercegovine – rijeke, jezera i more):

- reljefne cjeline – osnovna podjela na reljefne cjeline (najpoznatije nizije i polja, planine, visoravni, krška polja)- prepoznati na karti, klima – osnovni klimatski tipovi i njihove osnovne karakteristike - prepoznati na karti, vode - najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju), najveća prirodna i vještačka jezera - prepoznati na karti, najveće močvare - prepoznati na karti, izlaz na more.

21. DRUŠTVENE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (Stanovništvo i naselja Bosne i Hercegovine; Turističke vrijednosti Bosne i Hercegovine):

- stanovništvo – broj stanovnika, gustina naseljenosti, strukture stanovništva, naselja- veća naselja BiH i njihova funkcija – prepoznati na karti, vrste turizma u BiH i najvažnija turistička odredišta.

22. REGIJE BOSNE I HERCEGOVINE (Regije BiH – osnovna podjela i njihovi glavni nodalno-funkcionalni centri):

- regije BiH- osnovna podjela na četiri regije i glavni nodalno-funkcionalni centri/naselja u istim.

5. PRIMJER PITANJA PO TEMATSKIM CJELINAMA

Napomena:

- Broj ispred primjera pitanja odgovara broju koji je naveden ispred nastavne teme (jedinica) u prethodnom poglavlju.
- Tačni odgovori prikazani su *italic* (kosim) slovima, boldirani i podvučeni.
- Primjeri pitanja iz ovog Vodiča su isključivo za vježbanje i pripremanje i isti neće biti na polaganju Eksterne mature.

U sljedećim zadacima samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

1. Fizička geografija ne proučava:

- A. reljef
- B. stanovništvo
- C. vode
- D. klimu

2. Najveća planeta u Sunčevom sistemu je:

- A. Venera
- B. Mars
- C. Jupiter
- D. Saturn

U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

2. Povežite:

1. Jupiter	A) najudaljenija planeta
2. Neptun	B) najveća planeta
	C) planeta sa biosferom
	D) planeta sa prstenom

- 1) B
- 2) A
-

U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

2. Naša galaksija (galaktika) naziva se _____ Mliječni **put** _____ ili _____ Kumova **slama** _____.

Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna.

3. a) Početna ili nulta paralela naziva se Grinvič. T N

b) Sva mjesta na istoj paraleli imaju istu geografsku dužinu. T N

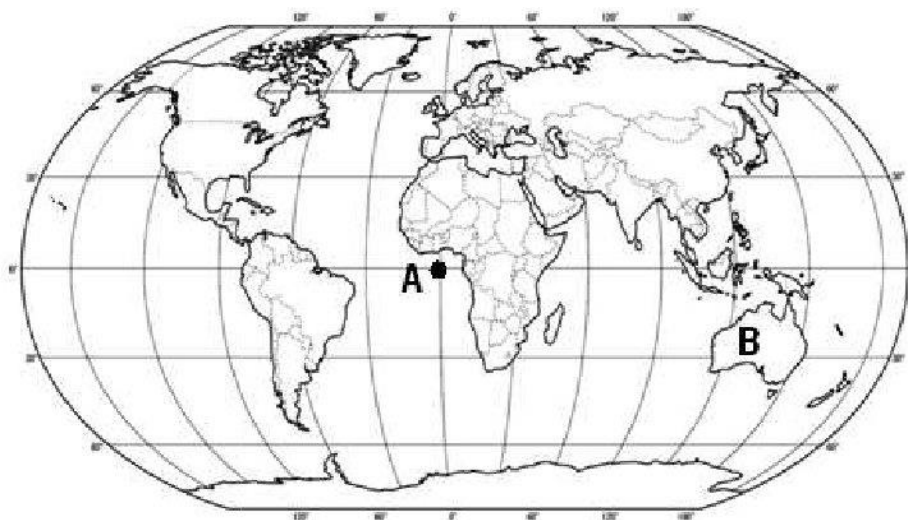
3. a) Nadmorska visina predstavlja udaljenost nekog mjesta od mora. T N

b) U Sarajevu će podne biti prije nego u Moskvi. T N

3. Na datoj karti:

a) Slovom A označi gdje se sijeku početni meridijan Grinvič i ekvator.

b) Slovom B označi najmanji kontinent.

U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

4. Zemlja se neprestano kreće oko svoje zamišljene _____ osovine _____ i oko _____ Sunca _____.

U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

4. Godišnje doba jesen kalendarski započinje:

- a) 21.09.
- b) 22.09.
- c) 21.10.
- d) **23.09.**

U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam.

4. Koliko je sati po mjesnom vremenu (vremenu meridijana) kada se Sunce nalazi okomito nad tim meridijanom?

___12___ sati.

U sljedećem zadatku dva odgovora su tačna. Zaokruži slova ispred tačnih odgovora.

5. Postoje dvije osnovne vrste razmjere (mjerila):

- a) **grafički razmjer (razmjernik)**
- b) geografski razmjer
- c) **brojčani (numerički) razmjer**
- d) fizički

6. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Magmatske/Vulkanske stijene	A) krečnjak
2. Sedimentne/Taložne stijene	B) mermer
	C) granit
	D) škriljci

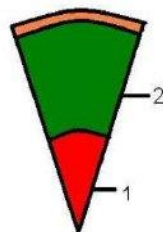
1) C

2) A

6. Na crtežu su prikazani osnovni dijelovi unutrašnje građe Zemlje. Na crtu uz pripadajući broj upišite naziv tog dijela.

1. jezgro (jezgra)

2. plašt (mantija)

U sljedećim zadacima na crte upiši odgovarajući pojam.

7. Najrasprostranjeniji gasovi u atmosferi su azot (dušik) (78%) i kisik (kiseonik, oksigen) (21%).

8. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Jadransko more	A) međukontinentalno (sredozemno) more
2. Ohotsko more	B) rubno (ivično) more
	C) unutrašnje (unutarne) more
	D) međuotočno (međuostrvsko) more

1) C

2) B

9. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Guste četinarske (zimzelene, crnogorične) šume na sjeveru Evrope/Europe, Azije i Sjeverne Amerike nazivamo tajge.

10. Mestici su mješanci bijele (evropeidne) i žute (mongoloidne) rase.

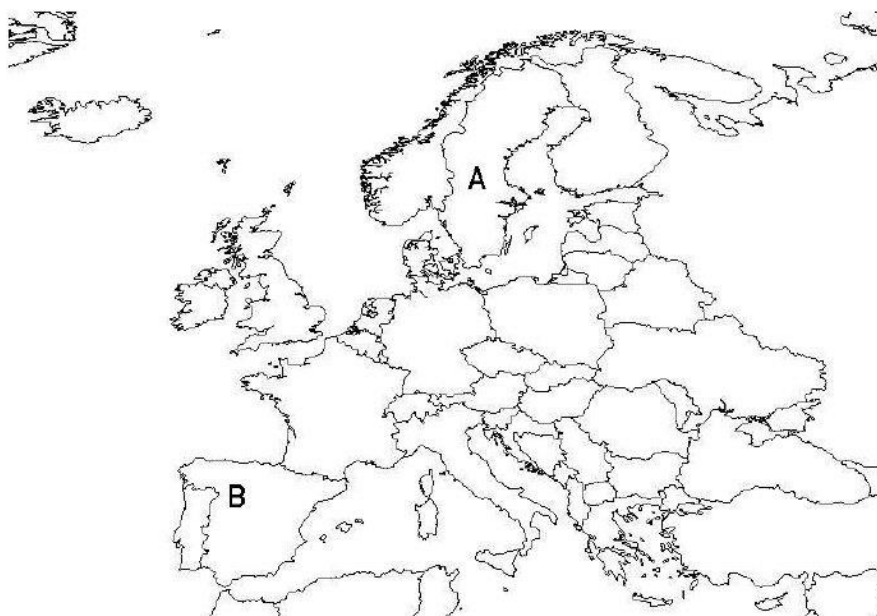
11. Stalno naseljena područja zovu se ekumena, a nenaseljena anekumena.

U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

11. Saobraćaj je djelatnost:

- a) sekundarnog sektora
- b) tercijarnog sektora
- c) primarnog sektora
- d) kvartarnog sektora

12. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu poluotoka/poluostrva. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive poluotoka/poluostrva u skladu sa slovima na slijepoj karti Evrope/Europe!

A Skandinavski poluotok/poluostrvo

B Pirinejski (Iberski) poluotok/poluostrvo

U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

12. Sjedište Evropske/Europske unije je grad Brisel u državi Belgiji.

12. Koja je od navedenih država članica Evropske unije? Zaokruži tačan odgovor.

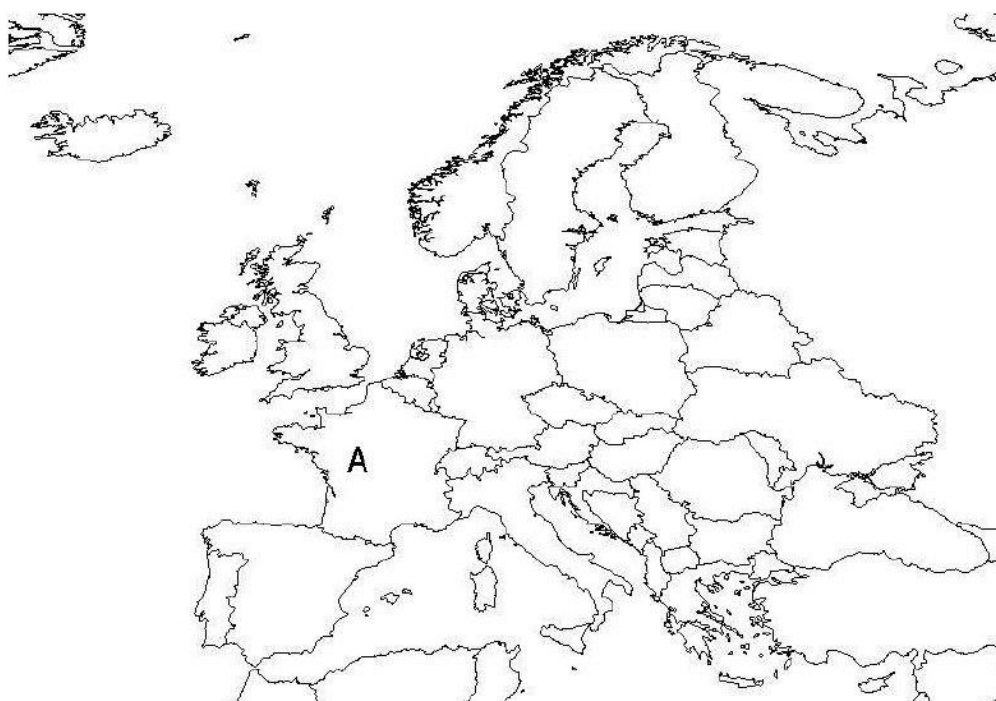
- a) **Austrija**
- b) Norveška
- c) Švicarska
- d) Ukrajina

U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

13. Od ponuđenih rijeka u Jugoistočnoj Evropi samo jedna pripada slivu Crnog mora:

- a) Neretva
- b) Vardar
- c) Dunav
- d) Marica

14. U slijepoj karti je upisano slovo koje odgovara nazivu jedne evropske/europske države. Potrebno je na praznu crtu pored slova napisati naziv ove evropske/europske države kao i regiji kojoj pripada.

A - država _____ Francuska _____ pripada regiji _____ Zapadna _____ Evropa/Europa

14. Koje od navedenih država pripadaju regiji Sjeverna Evropa? Zaokruži dva tačna odgovora.

- a) Estonija
- b) Moldavija
- c) Slovenija
- d) Danska

15. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu dva poznata azijska jezera. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive jezera u skladu sa slovima na slijepoj karti Azije!

A Kaspijsko jezero

B Aralsko jezero

15. U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam.

Azija je površinom najveći (najprostraniji) kontinent na svijetu.

16. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Osnovna podjela afričkog negroidnog (crnog) stanovništva je na Sudanske crnce i Bantu crnce.

U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

17. Od ponuđenih opcija samo jedan dio ne čini osnovnu podjelu američkog kontinenta:

- a) Sjeverna Amerika
- b) Srednja/Centralna Amerika
- c) Zapadna Amerika
- d) Južna Amerika

17. Na datoj karti:

- a) Slovom A označena je država Brazil
- b) Slovom B označen je glavni grad ove države Brazilija

Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna.

- 18. a) Australija sa Okeanijom površinski predstavlja najmanji kontinent na Zemlji. T N
_ _
- b) Od svih kontinenata Australija sa Okeanijom ima najmanje endemičnih vrsta T N
biljaka i životinja. _ _

U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

19. Naziv Hercegovina potiče od titule herceg (hercog), koju je nosio Stjepan Vukčić Kosača.

19. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

Bosna i Hercegovina najdužu granicu ima sa Hrvatskom a najkraću sa Crnom **Gorom**.

19. Na datoj karti:

a) Slovom A označen je Zeničko-dobojski kanton (županija)

b) Slovom B označen je Hercegovačko-neretvanski kanton (županija)

20. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Sarajevsko-zenička kotlina	A) Drina
2. Skopaljska kotlina	B) Bosna
	C) Una
	D) Vrbas

1) B

2) D

20. Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna.

a) Najveće vještačko jezero u Bosni i Hercegovini je Buško jezero. T N

b) Najrasprostranjeniji klimatski tip u Bosni i Hercegovini je jadranski tip klime. T N

U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan. Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

21. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine (redosljedom od većeg ka manjem) dva najmnogoljudnija grada u Bosni i Hercegovini su (pazi na redosljed):

- a) Banjaluka i Sarajevo
- b) Sarajevo i Banjaluka
- c) Sarajevo i Tuzla
- d) Sarajevo i Zenica

22. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu jedne od bosanskohercegovačkih regija i njenog najvećeg nodalno-funkcionalnog centra/grada. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati naziv regije i naziv centra/grada!

A regija _____ Sjeverna *Bosna (Peripanonska Bosna)* _____

B centar/grad _____ Banjaluka (*Banja Luka*) _____

7. LITERATURA

Za ispit se učenici pripremaju prema posebnim ciljevima predmeta (obrazovnim ishodima) navedenim u ovom Vodiču, a koji su usklađeni s Nastavnim planom i programom iz Geografije/Zemljopisa. U pripremi učenici mogu koristiti odobrene udžbenike iz Geografije/Zemljopisa i geografske atlase.

Nastavni planovi i programi:

Nastavni plan i program za devetogodišnje obrazovanje Federacije Bosne i Hercegovine

Nastavni plan i program za devetogodišnje obrazovanje Kantona Sarajevo

Udžbenici :

1. Džafić, D. i Sulejmanović A.: Geografija za sedmi razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2010.
2. Hodžić, T.: Geografija za sedmi razred, Bosanska riječ, Sarajevo, Dječija knjiga, Sarajevo, 2010.
3. Jahić, H.: Geografija za osmi razred, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2011.
4. Kulašin, E.: Geografija za osmi razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2011.
5. Kulašin, E.: Geografija za sedmi razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2010.
6. Kulašin, E.: Geografija za šesti razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2009.
7. Kulenović, S. i Džafić, D.: Geografija za deveti razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2012.
8. Kulenović, S. i Džafić, D.: Geografija za osmi razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2011.
9. Pobrić, A.: Geografija za sedmi razred, Bosanska riječ, Sarajevo, Dječija knjiga, Sarajevo, 2010.
10. Spahić, M. i Jahić, H.: Geografija za sedmi razred, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2010.
11. Tumbul, I. i Hadžić, N.: Geografija za sedmi razred, Svjetlost, Sarajevo, 2010.
12. Tumbul, I. i Hadžić, N.: Geografija za šesti razred, Svjetlost, Sarajevo, 2009.
13. Župančić, G. i Pobrić, A.: Geografija za šesti razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2009.
14. Župančić, G.: Geografija za osmi razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2011.
15. Župančić, G.: Geografija za sedmi razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2010.

Atlas svijeta za osnovne i srednje škole, Sejtarija, Sarajevo, 1998.

Školski geografski atlas za osnovnu i srednju školu, Svjetlost, Sarajevo, 2008.